

Stefan J. Rittel

Relewancja i redundancja w komunikacji. Relacje metodologiczne

Określenie statusu relewancji i redundancji oraz kontekstu ich zastosowania wymaga w pierwszej kolejności ustalenia znaczeń prymarnych wskazanych terminów oraz ich interpretacji. Definiuje je językoznawstwo ogólne, gdyż są to określenia o znaczeniu profesjonalnym.

W związku z tym **relewancja** to:

Jedna z zasad językoznawstwa strukturalistycznego, postulująca wyodrębnianie w opisie języka elementów i cech istotnych, tzn. cech pełniących określone funkcje w komunikacji językowej, od elementów i cech nieistotnych dla komunikatywnej funkcji języka (...). ang. *relevant* 'istotny, trafny', ze śrdwłac. *relevans*¹.

Kategorię tę należy więc wykorzystywać dwojako: tj. jako zasadę, którą w wąskim sensie wskazuje sama definicja, a szerzej – w każdym z zakresów (płaszczyzn) języka, jaki wyznacza potrzeba badań lingwistycznych. Wyodrębnianie cech istotnych i nieistotnych można traktować z punktu widzenia komunikatywnej funkcji języka, która to funkcja jest dla rozwoju języka zasadnicza i określa jego podstawową rolę jako środka porozumiewania się (komunikacji) ludzi, zgodnie ze znaczeniem łac. *communicatio* 'wymiana, łączność, rozmowa'².

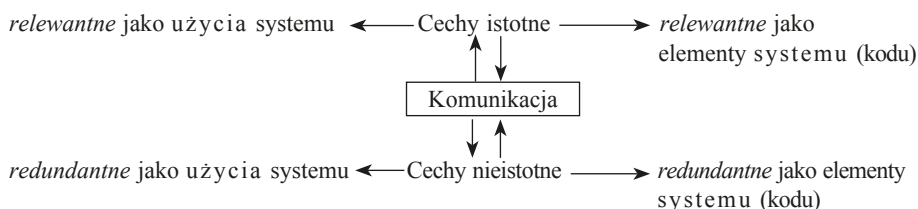
Przytoczona definicja relewancji służy tu jako podstawa interpretacji elementów i cech w dwóch zakresach: w zakresie występowania w niej kryterium oddzielenia cech istotnych i nieistotnych z punktu widzenia pełnienia przez nie funkcji w komunikacji oraz w zakresie ich roli w komunikatywności i niekomunikatywności tekstu (wypowiedzi). Te zaś, na podstawie definicji komunikacji w węższym znaczeniu, czyli jako porozumiewanie się ludzi, można ujmować w przedziale: porozumiewanie się – nieporozumiewanie się. Jest to rodzaj sytuacji komunikacyjnej,

¹ *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław–Warszawa–Kraków 1993, s. 452.

² *Ibidem*, s. 278.

w której wprawdzie istnieje przekaz informacji (sens), ale z różnych powodów nie następuje porozumienie, gdyż komunikacja nie spełnia warunków. W tym sensie porozumienie się metodologicznie taktujemy jako pojęcie przydatne dla budowania modelu charakterystyk relevancji z punktu widzenia komunikacji³. Przyjmując te uwarunkowania, można zaproponować graficzne ujęcie tej części cech definicyjnych relevancji, tak jak na ilustracji 1, z ich odniesieniem do komunikacji⁴:

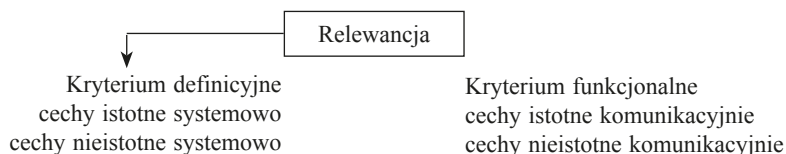
II. 1

Oprac. S.J. Rittel

Z punktu widzenia funkcji języka w komunikacji językowej oddzielenie cech relevantnych istotnych od nieistotnych jest związane z rozumieniem komunikatywnej funkcji języka stanowiącej jego cechę definicyjną, która oznacza, że jest ona konstytutywnym warunkiem porozumienia, tj. umożliwia wprowadzenie do modelu uzupełnienia, ukazującego nakładanie się na siebie podziałów cech relevancji, tj. z punktu widzenia charakterystyk definicyjnych (systemowych) i z punktu widzenia komunikatywnej funkcji języka (użycia systemu). Z definicji komunikacji wynika bowiem, że pewne elementy i cechy mogą być z punktu widzenia relevancji nie istotne, ale są one istotne z punktu widzenia funkcji komunikatywnej, czyli problemu rozważanego jako: komunikatywność – niekomunikatywność wypowiedzi (użycia systemu). Powstaje w związku z tym sytuacja interpretacyjna, którą można przedstawić jako układ współzależności cech, por. ilustracja 2:

II. 2

Oprac. S.J. Rittel

³ Por. też R.A. de Beaugrande, W.U. Dressler, *Wstęp do lingwistyki tekstu*, tłum. A. Szwedek, Warszawa 1990, s. 135: komunikacja (ang. *communication*) – czynność wyrażania i przekazywania poznania przez jednostkę wyposażoną w zmysły.

⁴ Użycie maksym Grice'a w: konwersacji (współpraca) w przekazaniu wiedzy (ilości), w tekstach naukowych (jakości), w tekstach dydaktycznych (związku) i jasności wyrażania (sposobu). Jest to porozumienie przy minimum niepotrzebnego wysiłku i zakłóceń, por. R.A. de Beaugrande, W.U. Dressler, *Wstęp..., op. cit.*, s. 166–167.

Przyjęcie tego założenia jest zgodne z ujęciem komunikacji językowej przez Romana Jakobsona⁵, z którego wynika, że w każdym wypadku użycia mowy wszystkie funkcje współwystępują, nigdy nie będąc w „równowadze”, ich zaś specjalizacja komunikacyjna jest zależna od orientacji kierunkowej poszczególnych komponentów, zbudowanego przez niego modelu komunikacji. Wynika stąd bowiem, że funkcja komunikacji językowej, jako pojęcie syntetyczne w relacji do Jakobsonowskiego modelu komunikacji, jest podstawą dla przyjęcia tezy o reinterpretacji definicyjnego stwierdzenia cech istotnych i nieistotnych z punktu widzenia systemu, ale istotnych z punktu widzenia jego użycia, a mianowicie wskazanej w tejże definicji komunikatywnej funkcji języka.

Przyjmując taką interpretację cech relewancji w komunikacji, możemy wprowadzić kolejne rozróżnienie, tj. komunikacyjności i komunikatywności. W językoznawstwie ogólnym komunikatywna⁶ funkcja języka to podstawowa rola języka, który służy do porozumiewania się. Przyjmując taki stan rzeczy jako cel komunikacji, podjąć można próbę ustalenia środków służących realizacji tego zadania, ocenianych tu z punktu widzenia relewancji.

Przyjmujemy w związku z tym, że założone w definicji relewancji pojęcie „komunikatywności”⁷ implikuje pojęcie „niekomunikatywności” obecne w komunikacji, co łączy się z odróżnieniem w komunikacji cech istotnych od nieistotnych. „Niekomunikatywność” może bowiem być, paradoksalnie, cechą samego komunikatu, wypadkową pewnych sytuacji komunikacyjnych (np. orientacja na nadawcę, a nie na odbiorcę, czy też orientacja na kod, a nie na komunikat itd.). Jednakże wyłączając takie przypadki, za podstawę rozumowania przyjmujemy kryteria tekstowości Roberta Alaina de Beaugrande’a i Wolfganga Ulricha Dresslera⁸, gdyż wyróżnione przez tych autorów kryteria komunikatywności tekstu umożliwiają także wprowadzenie charakterystyk „niekomunikatywności”⁹. Zestawienie tych charakterystyk, obejmujących kryteria tekstowości, ich ocenę z punktu widzenia „komunikatywności” oraz z punktu widzenia „niekomunikatywności” wraz z uwzględnieniem stanowiska, w którym dyskurs to: szczególnie rodzaj tekstu, pozwala na następującą interpretację, zilustrowaną w tabeli 1.

Zaprezentowana tabela porównawcza znaczeń „komunikatywności” / „niekomunikatywności” sygnalizuje związek z opozycją relewancja : redundancja, co rodzi potrzebę zdefiniowania pojęcia **redundancja**. Również i w tym przypadku, analogicznie jak przy definiowaniu relewancji, podstawą interpretacji jest określenie redundancji przyjmowane przez językoznawstwo ogólne, gdzie definiuje się ją następująco:

⁵ R. Jakobson, *Poetyka w świetle językoznawstwa*, „Pamiętnik Literacki” 1960, nr 2.

⁶ *Encyklopedia językoznawstwa...*, op. cit., s. 278.

⁷ Komunikatywność oznacza głównie zrozumiałość, stylu przejawiającą się w danych tekstach. Zależy ona od zdolności percepcyjnych odbiorcy, por. W. Pisarek, *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, Wrocław 1978, s. 406.

⁸ R.A. de Beaugrande, W.U. Dressler, *Wstęp...*, op. cit., s. 20–32.

⁹ S.J. Rittel, *Tekst, dyskurs, kontekst – ujęcie systemowe*, [w:] *Konteksty kulturowe w dyskursie edukacyjnym*, red. J. Ożdżyński, T. Rittel, Kraków 2002, s. 71–85.

Nadmiar informacji w komunikacie sformułowanym w danym kodzie. Informacja może tu być rozumiana zarówno w sensie ścisłym, definiowanym na gruncie teorii informacji, jak i w sensie potocznym. W wypadku pierwszym redundancję definiuje się wzorem algebraicznym jako pojęcie pochodne w stosunku do entropii; sposób definiowania nawiązujący do tej samej intuicji nie jest jednak ustalony i bywa podawany różnie w różnych źródłach. Redundancja kodu wpływa na zwiększenie długości komunikatu, ułatwia jednak jego odbiór, pozwala bowiem uzupełnić jego fragmenty zniekształcone lub niedokładnie zdekodowane (...). Łac. *redundantia* ‘nadmiar’¹⁰.

Kryteria R.A. de Beaugrande’a i W.U. Dresslera	Interpretacja S.J. Rittela	
	„komunikatywność”	„niekomunikatywność”
1. spójność: sposób łączenia wyrazów w strukturze powierzchniowej	1. spełnienie warunku całościowości	1. niezgodność komunikatu z regułami gramatyki i semantyki w płaszczyźnie powierzchniowej i w strukturze głębokiej
2. koherencja: sposób realizowania związków przyczynowości, umożliwiania itp.	2. zgodność z normą językową i logiką komunikatu	2. naruszanie zgodności z normami formalnymi języka
3. intencjonalność: zamiar zbudowania spójnego i koherentnego tekstu w określonym celu	3. adekwatność między celem komunikatu a spełnieniem warunku spójności tekstu	3. odbiór komunikatu całkowicie odbiegający od zamiaru autora
4. akceptabilność: nastawienie komunikacji na adresata	4. komunikat zgodny z oczekiwaniami odbiorcy	4. odrzucenie przez odbiorcę komunikatu
5. informatywność: stopień nowości komunikatu dla odbiorcy	5. komunikat zgodny z wiedzą odbiorcy	5. komunikat, w którym <i>novum</i> dominuje nad <i>datum</i>
6. sytuacyjność: stopień dostosowania komunikatu do potrzeb	6. zgodność komunikatu z sytuacją komunikacyjną	6. komunikat niewłaściwy w danym miejscu, czasie, formie z punktu widzenia norm komunikacji społecznej
7. intertekstowość: stopień dostosowania komunikatu do poprzedniej wiedzy odbiorcy	7. zgodność z kompetencją językowo-kulturową odbiorcy	7. komunikat niedostosowany do wiedzy / niewiedzy odbiorcy

Tabela 1. Kryteria tekstowości jako podstawa interpretacji „komunikatywności” i „niekomunikatywności”

Oprac. S.J. Rittel

Przyjmując to określenie redundancji, z możliwością interpretowania jej w związku z relewancją, wprowadzamy formułę, zgodnie z którą wzajemne przyporządkowanie relewancji i redundancji da się wyrazić następują-

¹⁰ *Encyklopedia językoznawstwa...*, op. cit., s. 443.

co: Relewanca w komunikacji jest charakteryzowana przy pomocy kryterium oddzielenia treści istotnych od nieistotnych, które są oceniane z punktu widzenia formy komunikatu (język werbalny i niewerbalny, wykonanie komunikatu i jego treść). W tym wypadku pojęcie kompetencji komunikacyjnej byłoby rozumiane jako zdolność nadawcy do sformułowania komunikatu zgodnie z istotą rzeczy (maksymalna zgodność sądu i rzeczywistości), a jego werbalizacji w zgodzie z wymogami gramatyki i semantyki. Przy takim założeniu pojęcie nadmiaru staje się względne, gdyż z uwagi na kompetencje językowe tak nadawcy, jak i odbiorcy powstaje możliwość oceny redundancji w przedziale: nadmiar informacji uzasadniony i nadmiar informacji nieuzasadniony z równoczesnym odniesieniem do kompetencji językowej nadawcy i odbiorcy, por. ilustracja 3.

Układ ten można określić następująco:

II. 3

Uczestnicy komunikacji	Nadmiar informacji	
	Uzasadniony	Nieuzasadniony
Pozycja nadawcy	+	-
Pozycja odbiorcy	-	+

Oprac. S.J. Rittel

Z punktu widzenia charakterystyki komunikacji społecznej możliwe są tu następujące sposoby podejścia do redundancji:

1. redundancja uzasadniona z pozycji nadawcy i odbiorcy (wspólnota kodu);
2. redundancja nieuzasadniona z punktu widzenia nadawcy, ale uzasadniona z pozycji odbiorcy (błąd w ocenie kompetencji odbiorcy);
3. redundancja uzasadniona z punktu widzenia nadawcy, ale nieuzasadniona z punktu widzenia odbiorcy (niedostosowanie komunikatu do zbiorowego odbiorcy);
4. ewentualność zgodnej oceny nadmiaru informacji jednocześnie z pozycji nadawcy i odbiorcy (stan komunikacji wymagany niezależnie od nadawcy i od odbiorcy – wymogi instytucjonalne).

Analiza redundancji w przedstawionym tu zakresie oraz uprzednio ukazana charakterystyka relewancji wymagają ustalenia jednolitego kryterium współwystępowania, gdyż każde z tych pojęć jest definiowane na odmiennej podstawie: relewanca przynosi odróżnialność cech istotnych i nieistotnych, redundancja zaś nie ustala jednoznacznego przyporządkowania nadmiaru materiału werbalnego do tego rozróżnienia. Nie mówi się wprost, że cechy nieistotne to elementy redundantne.

Formalnie można w tym wypadku zastosować interpretację, w której podział według kryterium: istotne – nieistotne, i podział oceniony jako nadmiar informacji: adekwatność informacji, zakłada w tej drugiej parze parametr miary, pozwalający wyznaczyć stopień relewancji tekstu względem komunikatu. Obie opozycje nie są symetryczne. Jednakże z uwagi na współwystępowanie charakterystyk wewnętrzny językowych (relewanca) i zewnętrzny językowych (redundancja), wzajemne relacje

obu pojęć można próbować określić jako sytuację problemową. W tym zakresie może być ona opisana w sposób następujący:

Z wykorzystywanej tu koncepcji R.A. de Beaugrande'a – W.U. Dresslera wynika, że każdy tekst jest relewantny w sensie zastosowanych w niej charakterystyk, w związku z czym, na podstawie niezbywalnej w każdym akcie komunikacji komunikatywnej funkcji języka, można przyjmować, że zawiera on oba strukturalne komponenty, tj. relewancję i redundancję. W tej sytuacji kryteria tekstowości można interpretować także z punktu widzenia treści ujmowanej w takim wymiarze.

Dla potrzeb metodologicznych rozdzielamy analizę relewancji tekstu i redundancji tekstu. Jest to uzasadnione także ich samodzielnością definicyjną w *Encyklopedii*, gdzie mamy odrębne hasła. Określenia „relewancja” i „redundancja” są w związku z tym stosowane przez nas w znaczeniu szerszym, niż to przyjmują przytoczone definicje, a jednocześnie zgodnie z nimi, z uwagi na odnoszenie tych terminów do wspólnego dla nich pojęcia „komunikacja”.

1. Kryterium tekstowości: spójność

„Spójność tekstu. Jeden z podstawowych problemów lingwistyki tekstu. Tekst określa się jako na ogół spójny, gdy stanowi swego rodzaju całość, semantycznie odnoszącą się do określonej, dającej się potocznie wyodrębnić jako jednolita sfera rzeczywistości pozajęzykowej”¹¹. Kryterium to oceniane z punktu widzenia relewancji umożliwia wyróżnienie istoty spójności jako całości i adekwatności do odpowiedniego wymiaru rzeczywistości. Istnienie sfery językowej i pozajęzykowej jako relacji izomorficznych wobec siebie zostało przez nas sformułowane odrębnie¹². Ponieważ z definicji każdego systemu wynika, że jest to całość zupełna, spójna i niesprzeczna, można przyjąć, że istota relewancji wyraża się w tym, iż wobec całej rzeczywistości wyrażonej językowo warunek ten jest spełniony wtedy, gdy oznacza zrealizowanie cech definicyjnych języka. Jedyną bowiem bezwzględnie konieczną cechą wyrażen (znaków) jako elementów systemu, która jest ich cechą definicyjną, jest sens¹³. Jest to relewancja na poziomie zasad formalnych.

2. Kryterium tekstowości: koherencja

Spójność syntaktyczna (koherencja). Łac. *cohaerentia* ‘spoistość, łączność’ to: „Właściwość wszelkiej skończonej wypowiedzi wielozdaniowej lub, inaczej, tekstu

¹¹ *Ibidem*, s. 505.

¹² S.J. Rittel, *Wyodrębnianie i nabywanie procedur całościowych (myślenie – język – rzeczywistość)*, [w:] *Językowy obraz świata dzieci i młodzieży*, red. J. Ożdżyński, Kraków 1995, s. 463–473.

¹³ *Encyklopedia językoznawstwa...*, *op. cit.*, s. 166.

wielozdaniowego stanowiącego treściową całość¹⁴. Właściwości te są syntetycznie ujmowane jako jedność tematyczna. Jak informuje dalej cytowana definicja spójności syntaktycznej: „Jedność tematyczna jest terminem ścisłym: zasada się na tym, że każde kolejne zdanie musi zawierać jakąś minimalną choćby informację, która była już zawarta w jednym z poprzednich zdań¹⁵. Poprzestając na tym fragmencie określania koherencji w językoznawstwie ogólnym, uzupełniamy je pojęciem koherencji z lingwistyki tekstu, która przyjmuje, że koherencja jest „ciągłością sensów”. Tę ciągłość sensów przyjmuje się jako fundament koherencji¹⁶. Łącząc oba ujęcia, uzyskujemy algorytmiczne pojęcie koherencji, które można zinterpretować następująco: jeżeli tekst jest „ciągłością sensów”, to zasada ta służy celowi, który zgodnie z kryterium spójności jest językowym obrazem świata opisanego. Ponieważ jest to proces dynamiczny, to „ciągłość sensów” wyraża relewancję tematyczną jako występowanie logicznego wynikania całości z „technologicznego” następowania „sensów cząstkowych” w taki sposób, aby jako efekt synergetyczny powstawał sens całości.

3. Kryterium tekstowości: intencjonalność

Według R.A. de Beaugrande’a i W.U. Dresslera określana jest jako nastawienie autora tekstu, aby konfiguracja, którą tworzy, była spójnym i koherentnym tekstem¹⁷. Autor w tym ujęciu może spełnić wskazany wymóg przede wszystkim w przypadku pełnej kontroli tekstu (raczej pisanego niż mówionego) oraz raczej w sytuacji monologicznej niż dialogowej (polilogowej), gdyż wówczas sytuacja komunikacyjna może być kształtowana przez interlokutora (interlokutorów) niemuszącego mieć zamiaru identycznego z autorem definiowanym tu jako ten, który tworzy tekst w określonym celu (np. jak przekazanie wiedzy). Oceniając intencjonalność autora z punktu widzenia relewancji, należałoby przyjąć, że jest nią stopień, w jakim udaje mu się zrealizować swój zamiar, także w drodze autokorekty w sytuacji dysfunkcyjnej wobec jego zamiaru.

4. Kryterium tekstowości: akceptabilność

Akceptabilność w lingwistyce tekstu jest ujmowana jako postawa odbiorcy tekstu w komunikacji, oznaczająca, że odbiorca jest nastawiony na taką konfigurację

¹⁴ *Ibidem*, s. 503–504; zob. *Koherencja* w haśle: *Spójność syntaktyczna*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 503.

¹⁶ *Ibidem*, s. 273, i R.A. de Beaugrande, W.U. Dressler, *Wstęp...*, *op. cit.*, s. 119.

¹⁷ R.A. de Beaugrande, W.U. Dressler, *Wstęp...*, *op. cit.*, s. 25.

języka, która jako „spójny i koherentny tekst ma dla odbiorcy jakieś znaczenie”¹⁸. Przymus ten jest warunkiem komunikacji, wynikającym z definicji języka jako twor społecznego, wspólnego wszystkim członkom społeczności językowej. W związku z tym istnieje potrzeba zdefiniowania komunikacji nie tylko jako formy przekazywania informacji, lecz także jako czynności, która zakłada konieczność odbioru. Przymus odbioru tekstu jako „spójnego i koherentnego” można zinterpretować jako konsekwencję wynikającą z istoty definicji człowieka (*homo socialis*), dla którego potrzeby komunikacji są warunkiem istnienia. Odbiór tekstu (zarówno mówionego, jak i pisanego, z uwzględnieniem warunków akceptabilności) jest *relewantny* wówczas, gdy jest zgodny z *zamiarem* jego *nadawcy* (nie odbiorcy) i służy mu jako sposób porozumienia się z odbiorcą, który nie tylko z powodów formalnych (kompetencja odbiorcza), lecz i metodycznych akceptuje tekst, będący dla niego także normalnym i sensownym.

5. Kryterium tekstowości: informatywność

Informatywność jest przez R.A. de Beaugrande’a i W.U. Dresslera¹⁹ rozumiana jako stopień, w którym tekst jest nowy lub oczekiwany dla odbiorcy. W tym wypadku autor tekstu winien określać intuicyjną (lub empirycznie ustaloną) proporcję między *datum* i *novum*, tj. określać proporcję między własną kompetencją i zamiarem, jakemu ma służyć tekst, a przewidywaną kompetencją odbiorczą. Jeśli budowanie przez autora tekstu jest algorytmem skierowanym na *odbiorcę* (tekst spójny, koherentny, z określoną intencjonalnością), to należy także założyć, że *u odbiorcy* następuje budowanie algorytmu *odtworzącego*, czyli stopniowo odbierającego informację tekstową – docelową – w takim kierunku, aby pełna jej treść (pełny ciąg sensów) stał się dla niego w pełni zrozumiały, a więc by stanowił *datum*. Ujmując te właściwości w sensie *relewantnym*, należałoby zatem przyjąć, że ma to miejsce wtedy, gdy spójność tekstu (izomorfizm rzeczywistości i językowego obrazu świata) wyraża zgodność zamiaru nadawcy i oczekiwań odbiorcy w zakresie informatywności komunikatu.

6. Kryterium tekstowości: sytuacyjność

Kryterium to w ujęciu lingwistyki tekstu²⁰ oznacza, że tekst jest (ma być) adekwatny odpowiedni (ang. *relevant*) do sytuacji komunikacyjnej, w której występuje tekst, czyli w której jest prezentowany. Jeśli przyjąć, że taki jest zamiar autora

¹⁸ *Ibidem*, s. 26.

¹⁹ *Ibidem*, s. 28.

²⁰ *Ibidem*, s. 29.

tekstu, oznacza to, że z jego punktu widzenia konieczne są do spełnienia nie tylko poprzednie kryteria tekstowości, lecz, oprócz orientacji na odbiorcę, także zwrócenie uwagi na wykorzystanie sytuacji komunikacyjnej dla swoich celów (np. przekonanie odbiorcy co do swoich zamiarów), zewnętrznych w stosunku do tego pojęcia, a w sensie węższym chodzi o zbudowanie spójnego i koherentnego tekstu. Jeśli natomiast przyjmiemy, że sytuacja komunikacyjna jest rozumiana jako rodzaj dyskursu, wówczas relewancję można by widzieć jako rodzaj celu doraźnego autora tekstu. Jest to diagnozowanie dokonywane przy pomocy tekstu, uznanego za właściwy i dla pewnych celów zbudowany, oraz wykorzystywanie tej diagnozy do kreowania zachowań językowych odbiorcy.

7. Kryterium tekstowości: intertekstowość

Definiowanie intertekstowości w gramatyce tekstu²¹, jako zależności między produkcją i odbiorem danego tekstu a uprzednią wiedzą uczestników komunikacji o typach tekstów, prowadzi do celowości wiązania tego kryterium z zamiarem autora tekstu i możliwościami odbioru adresata. Określenie „teksty poznane wcześniej”, łączone z definicją językoznawczą t e k s t u jako obiektu konkretnego służącego do „przekazywania informacji na bazie abstrakcyjnego języka zarówno w mowie, jak i na piśmie”²², można interpretować w powiązaniu z kryterium i n f o r m a t y w n o ś c i , gdyż istota problemu jest i tutaj związana z ustaleniem proporcji między tekstami znanymi nadawcy i domniemywanymi u odbiorcy. Także istotne jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy odwoływanie się do intertekstów służy spójności i koherencji tekstu i innym kryteriom, m.in. ciągłości sensów. Stąd też określenie r e l e w a n c j i w tym zakresie byłoby oparte na segmentacji tekstu, gdzie argumentacja (zakłada się, że tekst jest budowany celowo) przy pomocy intertekstów i bez ich udziału byłaby oparta na kontekstach k u l t u r o w y c h, które z kolei w ramach socjalizacji prymarnej i wtórnej (także ciągłej) winny być nabywane i rozróżniane przez odbiorcę.

Proponowane charakterystyki r e l e w a n c j i, ustalane na podstawie kryteriów tekstowości, umożliwiają wykorzystanie tej samej podstawy do projektowania opisu r e d u n d a n c j i. Dla uzyskania porównywalności metodologicznej konfrontacja porównawcza k o m u n i k a t y w n o ś c i / n i e k o m u n i k a t y w n o ś c i, przeprowadzona na podstawie gramatyki tekstu, prezentowana jest jako opis tych pojęć w formie zbiorczej, por. tabela 2:

²¹ *Ibidem*, s. 30.

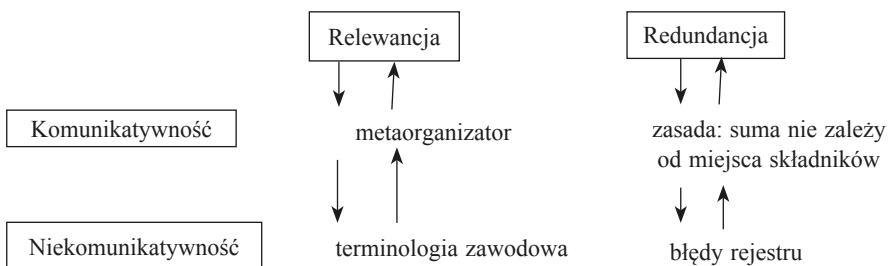
²² *Encyklopedia językoznawstwa...*, *op. cit.*, s. 175.

Kryteria tekstowości	Relevancja	Redundancja
1. spójność	tekst zgodny z regułami języka i systemem językowym	nieadekwatność opisu językowego (językowego obrazu świata) z obiektywną rzeczywistością
2. koherencja	jedność tematyczna, ciąg sensów	formalne i rzeczywiste błędy, braki, niekompetencja nadawcy
3. intencjonalność	zbudowanie tekstu zgodnie z wymogami spójności i koherencji w określonym celu (orientacja na komunikat i na odbiorcę)	ukrywanie zamiaru przed odbiorcą, nadużywalność języka, metaforyzacja, wieloznaczność, orientacja na nadawcę
4. akceptabilność	odbiór tekstu przez adresata na podstawie zgodności semantycznej tekstu nadanego i odbieranego	rozszerzenie tekstu poza potrzeby odbiorcy, orientacja na sam tekst
5. informatywność	optymalna z punktu widzenia spójności i koherencji tekstu, zamiaru nadawcy i zakładanej recepcji rzeczy znanych i nieznanych	nadinformatywność (nadmiar) rzeczy nowych w tekście, poza możliwości odbioru przez adresata
6. sytuacyjność	celowe dostosowanie tekstu do wymogów sytuacji komunikacyjnej, zgodnych z jej charakterem	świadoma dezorientacja odbiorcy, orientacja na kanał przekazu
7. intertekstowość	funkcjonalne wykorzystanie funkcji tekstowej języka dla uzyskania akceptabilności u odbiorcy	dezorientacja odbiorcy co do przeznaczenia i odniesienia do poprzedniej wiedzy

Tabela 2

Oprac. S.J. Rittel

Przedstawione charakterystyki są propozycją metodologiczną, umożliwiającą charakterystykę relevancji i redundancji w dwóch wymiarach: analitycznym i syntetycznym. Wymiar analityczny uzyskuje się, gdy połączy się ze sobą charakterystyki z obu par pojęć: komunikatywności i niekomunikatywności z relevancją i redundancją, analizowanych przy pomocy tego samego układu (odniesienia), w tym wypadku kryterium tekstowości. Przykładem ilustratywnym może być kryterium spójności, które dla par pojęć: komunikatywność – niekomunikatywność, przyporządkowanych do pary pojęć: relevancja – redundancja, pozwala otrzymać następujące, przykładowe, charakterystyki, por. ilustracja 4:

Oprac. S.J. Rittel

Podobne zestawy charakterystyk szczegółowych można otrzymać w przedziale pozostałych kryteriów tekstowości, łącząc np. reguły Grice'a z wymogami definicyjnymi systemu językowego czy z funkcjami mowy w ujęciu Jakobsona. Oznacza to, że w zależności od przyjętych założeń można wyróżniać swoistą typologię *relewancji* – *redundancji*. Relewancja i redundancja są zatem oceniane w zależności od: przyjętej podstawy, od typologii tekstów, dyskursów, sytuacji komunikacyjnych, typologii aktów mowy itd., a także zjawisk, struktur i procesów językowych, tj. tych jednostek, w których językoznawstwo wprowadza stosowanie relewancji (oddzielanie cech zespolonych, a więc w innym zakresie połączonych z kryterium komunikatywności / niekomunikatywności oraz z nadmiarem materiału informacyjno-semantycznego). W związku z tym, na równi ze szczegółowymi atrybucjami układu *relewancja* : *redundancja* w ujęciu językoznawczym można także zaproponować ujęcie *synetyczne*, zbudowane na podstawie wskazanych wcześniej cech. W formie tabelarycznej ogólna formuła związku między nimi może mieć postać jak w tabeli 3:

Relacje <u>relewancja</u> redundancja	Relacje <u>komunikatywność</u> <u>niekomunikatywność</u>	
<u>Relewancja cons</u> <u>Redundancja cons</u>	<u>Komunikatywność</u> <u>Niekomunikatywność</u>	= cons
<u>Relewancja cons</u> <u>Redundancja +</u>	<u>Komunikatywność</u> <u>Niekomunikatywność</u>	> cons i/lub rośnie
<u>Relewancja cons</u> <u>Redundancja –</u>	<u>Komunikatywność</u> <u>Niekomunikatywność</u>	≤ 1 cons i/lub maleje
<u>Relewancja +</u> <u>Redundancja cons</u>	<u>Komunikatywność</u> <u>Niekomunikatywność</u>	<1> maleje lub cons
<u>Relewancja –</u> <u>Redundancja cons</u>	<u>Komunikatywność</u> <u>Niekomunikatywność</u>	rośnie i/lub maleje

Relevancja +	Komunikatywność	maleje lub rośnie
Redundancja –	Niekomunikatywność	
Relevancja –	Komunikatywność	cons, maleje, rośnie
Redundancja +	Niekomunikatywność	

Tabela 3

Oprac. S.J. Rittel

Zaprezentowane charakterystyki wskazują na potrzebę weryfikacji modeli metodologicznych, ponieważ wyróżnione warianty obejmują szerszy zakres, niż wynikałoby to z prymarnego znaczenia *relevance* jako wyodrębniania cech istotnych i rozumienia *redundancy* jako czynnika zbędnego w komunikacji językowej (nieistotnego komunikacyjnie). Redundancja tekstu może bowiem w określonej sytuacji komunikacyjnej (np. tekst dydaktyczny) być warunkiem *acceptability* i *relevance* przez odbiorcę, pozorny zaś nadmiar substancji werbalnej (i niewerbalnej) może być warunkiem osiągnięcia komunikatywności (odbioru tekstu), a także możliwy jest przypadek, gdy wzrost *relevance* nie tylko nie oznacza wzrostu komunikatywności, lecz jej zmniejszenie (np. zagadnienia terminologiczne). Ustalenie związków między wyodrębnionymi pojęciami jest oparte na logicznie możliwych zachowaniach mówiących. Natomiast poza przedstawionymi tu rozważaniami pozostają m.in. zagadnienia dotyczące ustalania przyczyn i typowania sytuacji, które mogłyby odpowiadać wyróżnionym wariantom relacji takich jak: czynniki motywacyjne, reguły wykorzystania języka, wartościowanie, strategie komunikacyjne, uwarunkowania tekstowo-dyskursywne. Wprowadzenie do opisu którychkolwiek z wymienionych składników mogłoby zostać dokonane przez podejście rozszerzające, wykorzystujące także „czynności niewerbalne”. Opis taki nie jest jednak obligatoryjny.

Relevance and Redundancy in Communication. Methodological Relations

Abstract

The methodological conception presented in the paper enables to characterize relevance in two approaches: analytical and synthetic ones.

The analytical approach consists in joining characteristics of communicativeness and non-communicativeness considered from the point of view of textuality.

In educational discourse redundancy of a text may be a condition of the receiver's acceptability while an apparent excess of verbal (and non-verbal) substance may be a condition of getting communicativeness (receiving of a text); another case is also possible when relevance growth does not mean communicativeness growth and even its decrease (e.g. by saturation a text with specialized terminology).